

REFUZUL INCULPATULUI DEȚINUT ÎN ALTĂ CAUZĂ DE A CONTINUA PARTICIPAREA LA PROCESUL SĂU PRIN VIDEOCONFERINȚĂ

Av. Andrei-Sebastian MURARIU¹,
Baroul București

Abstract: *The criminal trial is conducted with the physical participation of the defendant in the proceedings. An exception exists whereby, if the defendant is detained in another case or is serving a custodial sentence, they may participate in their trial via videoconference. Videoconferencing is a technical means of participation, allowing the defendant to be in a different location from where the criminal trial is taking place. The premise of this article addresses whether the defendant's conduct, such as refusing to join the scheduled videoconference or leaving it on the grounds of being unable to hear what is happening in the courtroom, may constitute a request for the trial to be conducted in their absence.*

Keywords: *The defendant's refusal to participate in the criminal trial via videoconference, Request for the trial to be conducted in absentia*

I. Considerații introductive

Procesul penal se desfășoară, de regulă, cu participarea directă și efectivă a inculpatului. În cazul în care inculpatul este judecat în stare de libertate, atunci acesta decide singur dacă dorește să participe la judecată sau nu. Situația este diferită în cazul în care inculpatul se află sub puterea unei măsuri preventive privative de libertate, spre exemplu arestul preventiv. Art. 364 alin. (1) C. proc. pen. prevede că, „Judecata cauzei are loc în prezența inculpatului. Aducerea inculpatului aflat în stare de deținere la judecată este obligatorie (s.n). Se consideră că este prezent și inculpatul privat de libertate care, cu acordul său² și în prezența apărătorului ales sau numit din oficiu și, după caz, și a interpretului, participă la judecată prin videoconferință, la locul de deținere.”

¹ Avocat coordonator al Societății Civile de Avocați – Murariu și Asociații.

² De menționat că, potrivit art. 43 alin. (6) din Decretul nr. 195/2020 privind instituirea stării de urgență, dacă nu opera suspendarea cauzei, atunci inculpatul putea fi ascultat la locul de deținere prin intermediul videoconferinței fără a fi necesar acordul acestuia. Cu toate acestea, în opinia noastră, acest decret avea în vedere doar ascultarea inculpatului nu și participarea sa ulterioară la toate actele desfășurate în cadrul ședinței de judecată. Față de acestea, opinăm că inculpatul, dacă nu își dă acordul să participe prin videoconferință, trebuia adus în sala de judecată.

Premisa articolului este situația în care un inculpat este privat de libertate pe teritoriul unui alt stat, iar ulterior, după ce se efectuează o videoconferință pentru ca acesta să fie prezent la judecată, acesta refuză să vorbească cu instanța, să intre în camera destinată videoconferinței³ sau chiar să plece din videoconferință. În atare situație, se pune întrebarea dacă refuzul inculpatului de a mai participa prin videoconferință (sau chiar plecarea acestuia din camera destinată videoconferinței) cu instanța de judecată constituie o cerere de judecare a cauzei în lipsă, o sustragere de la judecată sau o imposibilitate de îndeplinire a procedurii care ar putea fi soluționată doar prin aducerea acestuia în sala de judecată. Situația a fost dezbătută, într-o ședință de judecată din cadrul Judecătoriei Sectorului 1 București, termen la care instanța ne-a pus în vedere să apreciem dacă această conduită a inculpatului poate reprezenta, în esență, o cerere de judecare a cauzei în lipsă. Ulterior acestui termen de judecată, inculpatul a comunicat expres prin videoconferință că nu va participa la ședința de judecată întrucât nu vede și nu aude ceea ce se întâmplă în sala de judecată. Instanța a dispus continuarea judecății menționând că: *„instanța, deliberând asupra cererii apărătorului ales al inculpatului A de amânare a cauzei, o respinge, apreciind că procedura de citare este legal îndeplinită și că prezenta cauză se află în stare de judecată. Are în vedere că atitudinea procesuală a inculpatului este una de rea-credință (s.n.) și că se urmărește tergiversarea soluționării prezentei cauze, mențiunile din procesul verbal întocmit pentru prezenta ședință de judecată prin care se învederează de către reprezentanții din SUA că inculpatul a refuzat să vină în camera virtuală pentru a participa la videoconferință și că nu îl pot obliga având în vedere lipsa de jurisdicție asupra sa, împrejurarea că inculpatul este asistat de apărător ales în prezenta cauză, că a participat la termene de judecată până la acest moment, că inculpatul a fost audiat și că a fost prezent până la momentul la care apărătorul său ales a pus concluzii pe fondul cauzei. De asemenea, are în vedere că de fiecare dată avocatul a luat legătura cu inculpatul anterior termenelor de judecată în sala de judecată iar, la termenul anterior, când a învederat că nu aude (s.n.), s-au luat toate măsurile pentru ca acesta să audă pe rând toate persoanele care au vorbit în sala de judecată. Totodată, are în vedere faptul că la un termen anterior, inculpatul a învederat că refuză să participe la judecata prezentei cauze motivând că nu înțelege și că nu cunoaște despre ce este vorba (s.n.), însă la termenele anterioare i s-a adus la cunoștință și a menționat că a luat la cunoștință și că știe despre ce este vorba. Instanța are în vedere dispozițiile Codului de procedură invocate în prezenta ședință vizează ipoteza în care inculpatul se află arestat pe teritoriul României, fiind vorba despre o videoconferință care se poate realiza în cazul în care inculpatul se află încarcerat într-un penitenciar din România, iar nu în străinătate, Legea nr. 302/2004 reglementând participarea inculpatului la judecată printr-o videoconferință internațională, cauza prezentă vizând cea din urmă ipoteză.”*

³ Situația este constatată printr-un înscris primit de la locul de deținere în care se menționează că inculpatul nu dorește să intre în camera de videoconferințe și nu poate fi forțat să intre în respectiva cameră.

II. Judecata prin intermediul videoconferinței, prin excepție și doar la cererea scrisă sau orală a inculpatului

Soluționarea judicioasă a acestui incident are o importanță extremă în hotărârea pronunțată de către judecătorul cauzei. O greșită interpretare a normelor prevăzute de art. 364 alin. (1), dar și art. 353 alin. (6) C. proc. pen., poate conduce la constatarea unei nulități absolute a hotărârii în baza art. 281 alin. (1) litera e) *prezența suspectului sau a inculpatului, atunci când participarea sa este obligatorie potrivit legii*. Inculpatul se afla arestat într-o altă cauză pe teritoriul Statelor Unite ale Americii. Doctrina de specialitate a tratat această problemă și a concluzionat că judecarea în lipsă a inculpatului care nu dorește participarea prin videoconferință este sancționată cu nulitatea absolută a hotărârii. „Judecarea cauzei în lipsa inculpatului arestat, care nu a solicitat judecarea în absență, în scris, în condițiile art. 364 alin. (4) C. pr. pen., și nici participarea la proces prin sistemul de videoconferință, atrage nulitatea absolută a sentinței pronunțate. Dacă inculpatul se află în străinătate și este arestat, instanța română poate solicita transferul temporar, în condițiile art. 91 din Legea nr. 302/2004, sau poate solicita audierea prin videoconferință, pe calea asistenței judiciare internaționale în materie penală”⁴. O speță similară a existat și pe rolul Curții de Apel Cluj unde, Curtea a admis apelul și a trimis cauza spre rejudecare față de un inculpat ce a fost judecat în lipsă deși se afla în executarea unei pedepse într-un penitenciar din Uzerche Franța. „Ori, deși inculpatul A. se afla la momentul judecării cauzei sale în stare de deținere în Penitenciarul Uzerche din Franța, în executarea unei alte pedepse, instanța de fond a procedat la judecarea cauzei în lipsa acestuia și astfel, cu încălcarea prevederilor art. 364 alin. (1) Cod de Procedură Penală. Se putea proceda la judecarea cauzei în lipsa inculpatului arestat, doar în situația prev. de art. 364 alin. (4) Cod de Procedură Penală, dacă inculpatul privat de libertate a cerut în scris să fie judecat în lipsă, fiind reprezentat de avocatul său ales sau din oficiu. Ori, instanța de fond nu a avut o asemenea poziție a inculpatului, comunicată de acesta. Potrivit art. 281 alin. 1 lit. e Cod de Procedură Penală, determină întotdeauna aplicarea nulității încălcarea dispozițiilor privind prezența inculpatului, atunci când participarea sa este obligatorie, potrivit legii.” – Hotărârea nr. 600/21.05.2019⁵.

În primul rând, ar trebui observat dacă inculpatul și-a manifestat acordul pentru a participa prin videoconferință. Față de privarea de libertate de care inculpatul suferă, chiar și în alte cauze, legiuitorul a prevăzut ca o condiție imperioasă, acordul inculpatului de a participa la propriul său proces prin intermediul unei videoconferințe. Rațiunea rezidă în faptul că, videoconferința, deși implică posibilitatea exercitării aceluiași drepturi ca și în cazul prezenței fizice, se constată, totuși, existența unor inconveniente. Spre exemplu, conexiunea slabă care determină un sunet întrerupt și astfel nu sunt auzite toate cuvintele rostite de orice participant din

⁴ Luminița Criștiu-Ninu, *Apelul în procesul penal*, Editura Universul Juridic, București, 2022, p. 549.

⁵ Cod Rejust: <https://www.rejust.ro/juris/7ge7dd86>.

sala de judecată⁶. Totodată, în sala de judecată se pot administra diverse procedee probatorii care nu pot fi văzute, în mod optim, de către inculpat (spre exemplu, prezentarea anumitor planșe fotografice) sau identificarea de persoane pe care instanțele obișnuiesc să o facă într-un mod mai puțin formalist ca cel prevăzut la art. 132 Cod procedură penală.

Apreciem că participarea prin videoconferință ar trebui să se desfășoare în așa manieră încât singura deficiență a inculpatului să o constituie absența sa fizică din sală. Astfel, tot ceea ce se petrece în sala de judecată ar trebui să poată fi observat, dar mai ales auzit și înțeles de către inculpat. Sigur că, uneori, aceste probleme sunt soluționate prin intermediul prezenței avocatului în sala de judecată, dar nu trebuie scăpat din vedere că există posibilitatea ca avocatul să se afle în aceeași încăpere cu inculpatul și să participe și el prin videoconferință⁷. Dacă avocatul nu aude ce concluzii⁸ pune Ministerul Public sau avocații celorlalți inculpați (care în mod categoric au legătură cu situația juridică a inculpatului pe care îl asistă), atunci apreciem că apărarea nu este una efectivă. Problemele tehnice cauzate de aparatură învechită sau deficitară nu pot altera conținutul dreptului la apărare care trebuie să fie simetric în exercitare atât în cazul prezenței fizice cât și în cazul participării prin videoconferință. În cauză, chiar acesta a fost motivul pentru care inculpatul nu a mai dorit să participe prin videoconferință și a ales să plece din camera de videoconferințe.

În ipoteza în care inculpatul își dă consimțământul pentru a participa prin videoconferință, consimțământ care poate fi exprimat doar în scris sau oral de către inculpat, atunci judecarea cauzei se poate face prin intermediul participării inculpatului prin videoconferință. Însă, în lipsa acestui consimțământ, instanța nu poate purcede la judecarea cauzei întrucât inculpatul nu este prezent iar textul de art. 353 alin. (1) C. proc. pen., prevede obligativitatea aducerii inculpatului la proces. În

⁶ Se mai poate pune problema dacă, prin intermediul videoconferinței, este necesar ca inculpatul să audă tot ceea ce se discută în sala de judecată sau doar ceea ce spune judecătorul sau avocatul său. Apreciem că, inculpatul are dreptul să vadă și să audă tot ceea ce se petrece în sala de judecată, nefiind suficient să audă doar ceea ce spune avocatul său. Pentru respectarea dreptului la apărare, dar și a unui proces echitabil, inculpatul trebuie să audă ceea ce spun atât celelalte părți, persoane vătămate sau alți participanți dar și avocații prezenți. Limitarea la a putea asculta doar ceea ce spune instanța de judecată sau avocatul său nu își are fundament într-un text de lege și e de manieră să aducă o vătămare evidentă inculpatului.

⁷ Art. 29 alin. (4) din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal: *Dacă deținutul este asistat de un apărător, ales sau numit din oficiu, administrația penitenciarului va permite accesul acestuia în camera de videoconferință, alături de persoana pe care o reprezintă.*

⁸ La fel de problematică este și situația în care avocatul care asistă la proces, alături de inculpat prin videoconferință, nu aude ce cereri se formulează iar ulterior, aceste cereri, sunt rezumate de către judecătorul cauzei. Este bine cunoscut faptul că, în sala de judecată cererile sunt extinse, dezvoltate pe mai multe paliere, iar sinteza efectuată de către judecător nu poate fi suficientă pentru a pune concluzii pertinente și pe toate aspectele înveredate.

practică, instanțele de judecată au la îndemână soluția mandatului de aducere, care suplinește lipsa consimțământului inculpatului de a participa prin videoconferință și în felul acesta inculpatul participă în mod direct și efectiv la judecarea cauzei sale. Textul de la art. 364 alin. (1) C. proc. pen., utilizează sintagma „prezența”, care denotă faptul că legiuitorul a urmărit ca inculpatul să fie prezent fizic ca să asiste la judecarea cauzei sale dacă acesta este deținut în propria sa cauză sau în alta.

O problemă ce poate apărea este în situația în care inculpatul nu se află deținut în România sau într-un stat din Uniunea Europeană, ci chiar pe un alt continent iar mandatul de aducere nu este la îndemână. În atare situație, instanța de judecată ar trebui să facă demersuri pentru aducerea inculpatului în țară pentru ca acesta să fie prezent la judecată din moment ce nu își dă acordul de fi judecat prin videoconferință. Se ridică o altă întrebare, inculpatul are dreptul să refuze participarea prin videoconferință la propriul său proces? În opinia noastră, răspunsul este categoric da. Dacă inculpatul are dreptul de a participa prin intermediul videoconferinței atunci nu se poate interpreta că acesta are și obligația corelativă de participa prin videoconferință doar pentru a simplifica demersul judiciar. Dacă era o obligație stipulată de către legiuitor, atunci textul de lege ar fi arătat diferit și, în mod categoric, nu ar fi fost stipulat ca un drept al inculpatului ci ca o obligație, obligație pe care instanța de judecată i-ar fi impus-o.

Problemele care apar în situațiile acestea sunt legate de timp și logistică pentru a fi adus inculpatul în țară. Timpul este finit și scump, iar raportându-ne la Decizia nr. 297/2018 și Decizia nr. 358/2022 a Curții Constituționale dar și a HP-ului cu nr. 67/2022 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, acesta are efecte devastatoare în plan substanțial pentru tragerea la răspundere penală a inculpaților. Constatarea faptului că în perioada 2018-2022 nu a existat instituția întreruperii termenului de prescripție a răspunderii penale și coroborat cu art. 5 C. pen., s-a conchis că există o lege penală mai favorabilă. Drept urmare, o mare parte dintre infracțiunile supuse analizei instanțelor de judecată trebuie judecate în timp record pentru a nu se împlini termenul prescripției răspunderii penale în cauză.

Legat de modalitatea în care inculpatul își manifestă acordul, Codul de procedură penală face trimitere la dispozițiile art. 364 alin. (1) care stipulează că: „Se consideră că este prezent și inculpatul privat de libertate care, cu acordul său și în prezența apărătorului ales sau numit din oficiu și, după caz, și a interpretului, participă la judecată prin videoconferință la locul de deținere.” De asemenea, în cuprinsul art. 364 alin. (4) se arată că: „Pe tot parcursul judecării, inculpatul, inclusiv în cazul în care este privat de libertate, poate cere, în scris, să fie judecat în lipsă, fiind reprezentat de avocatul său ales sau din oficiu”. Astfel, raportându-ne la aceste două texte legale, putem afirma că prin interpretarea acestora, modalitatea în care inculpatul își dă acordul de a participa prin videoconferință este în formă scrisă sau orală. Mai concluzionăm și că, manifestarea de voință expresă a inculpatului este cea care generează aplicarea dispozițiilor privitoare la videoconferință.

Întorcându-ne la teza inițială a articolului, se ridică întrebarea dacă conduita inculpatului de a părăsi videoconferința (sau de a nu intra în camera destinată videoconferinței) poate fi interpretată ca o cerere de judecare a cauzei în lipsă.

Din punctul nostru de vedere, nu există niciun fundament juridic prin care să se poată aprecia conduita unui inculpat în sensul că ar echivala cu o cerere de judecare a cauzei în lipsă. Instanța nu are competența și nici suport în vreun text de lege ca să poată atribui conduitei inculpatului vreo valență în ceea ce privește acordul său de a fi judecat în lipsă⁹. În cauza despre care am făcut vorbire, în esență, instanța vrea, de fapt, să constate o sustragere¹⁰ a inculpatului de la judecată și chiar dacă este arestat într-o altă cauză, să porceadă la judecarea cauzei. Mai cu seamă, instanța vrea să judece cauza întrucât, deși i-a pus la dispoziție inculpatului modalitatea de a participa prin videoconferință, acesta nu dorește. Dar dorința acestuia de a nu participa prin videoconferință la judecarea cauzei are fundament legal, iar această dorință trebuie respectată, dincolo de faptul că, ar dura timp până acesta ar fi adus în sala de judecată.

Totodată, argumentul instanței potrivit căruia Legea nr. 304/2004 reglementează o videoconferință internațională potrivit căreia derogă de la Codul de procedură penală nu poate fi reținut ca unul viabil. Indiferent de maniera în care inculpatul participă la judecarea propriului său proces, dispozițiile din Codul de procedura care reglementează participarea inculpatului la proces nu pot fi eludate. Dacă am admite că argumentul final al instanței, am putea foarte bine să nu îl mai chemăm pe inculpat la proces, finalitate care, în speță, oricum, a fost atinsă întrucât cauza s-a judecat fără el.

III. Concluzii

În ipoteza în care instanța apreciază că refuzul inculpatului de a participa prin videoconferință constituie, în esență, o cerere de judecare a cauzei în lipsă, atunci hotărârrea va fi lovită de nulitate absolută în baza art. 281 alin. (1) lit. e) C. proc. pen., dacă prezența suspectului sau inculpatului este obligatorie. Textul menționează că, hotărârrea va fi lovită de nulitate absolută dacă prezența inculpatului era obligatorie la judecarea cauzei iar în ipoteza noastră prezența acestuia era imperios necesară fiind stipulată de art. 364 alin. (1) C. proc. pen. Instanța nu se poate disocia de prezența inculpatului aflat în stare de deținere în altă cauză, indiferent dacă acesta a

⁹ Mai mult decât atât, însăși cererea de judecare a cauzei în lipsă poate fi formulată fie în scris, fie oral.

¹⁰ Se ridică o altă întrebare și anume, poate un inculpat să se sustragă de la judecata unei cauzei dacă se află sub o măsură preventivă, chiar și într-o altă cauză? În opinia noastră, faptul că inculpatul nu mai vrea să participe prin videoconferință la cauză nu poate constitui o sustragere de la judecată *stricto sensu*. Dispozițiile art. 223 alin. (1) lit. a) sunt clare în sensul că, inculpatul a fugit sau s-a ascuns în scopul de a se sustrage de la judecată.

vrut inițial să participe prin videoconferință dar ulterior nu își mai dă acordul. Este de menționat că, acordul poate fi retras, inculpatul nefiind obligat să își mențină poziția procesuală, aleasă la un moment dat, pe tot parcursul procesului penal. În situația arătată în premisa articolului, apreciem că modalitatea judicioasă de soluționare a acestui incident este prin aducerea inculpatului în sala de judecată indiferent dacă acest lucru prezintă inconveniențe legate de timp îndelungat sau cheltuieli suplimentare.

Totodată, argumentele instanței în sensul că solicitarea inculpatului de a participa fizic la proces și nu prin videoconferință reprezintă manifestarea unei rele credințe, apreciem că acestea nu sunt întemeiate. Solicitarea inculpatului de a-și exercita dreptul de a participa în mod fizic la proces nu poate fi interpretată ca o rea-credință din partea acestuia. Așa cum am arătat pe parcursul tezei, inculpatul poate să își retragă acordul dat inițial dacă acesta constată că maniera în care participă la proces prin intermediul videoconferinței îl dezavantajează. Argumentele acestuia referitoare la faptul că nu aude și nu vede ce se petrece în sala de judecată nu pot fi interpretate în sensul unei tergiversări pentru că aceste argumente sunt rezonabile. De asemenea, inculpatul a învederat la mai multe termene de judecată că nu aude ceea ce se petrece astfel că această solicitare nu a fost una intempestivă pentru tergiversarea procesului.

Finalmente, apreciem că în situația dată, judicios ar fi ca inculpatul care refuză să mai participe la procesul penal prin intermediul videoconferinței să fie adus în fața instanței de judecată pentru a fi prezent fizic. Apreciam că, dreptul la apărare nu trebuie încălcat în detrimentul judecării cu celeritate a unei cauze și că acest drept trebuie respectat cu strictețe. Totodată, nu considerăm că, în ipoteza în care inculpatul se găsește arestat pe teritoriul altui stat, iar acesta nu dorește să participe prin intermediul videoconferinței, dreptul său prevăzut de Codul de procedură penală de a participa la propriul său proces este eliminat. În orice caz, dacă inculpatul nu își dă acordul de a participa prin videoconferință la procesul său, considerăm că instanța trebuie să facă demersuri pentru a-l aduce pe acesta la proces. Nicio dispoziție specială nu poate suprima dreptul inculpatului de a participa, în mod fizic, la propriul său proces.